

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗ ΘΑΣΟ

Χριστίνα Βαμβούρη - Φανή Τσέκου

Στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, όταν γίνεται λόγος για προσφυγιά και πρόσφυγες, υπονοείται συνήθως ο ξεριζωμός που ακολούθησε την κατάργηση του ελληνικού μετώπου (13/26 Αυγούστου 1922) στα ενδότερα της Μικρασίας ή και ύστερα από τη συνθήκη της Λωζάννης (24 Ιουλίου 1923).

Ωστόσο δεν γνωρίζουμε οι περισσότεροι, οι νεότεροι, ή και λησμονούμε οι λιγότεροι, οι μεγαλύτεροι, πως η π ρ ο σ φ υ γ ι ά, ο ξεριζωμός του ελληνισμού από τις εστίες του άρχισε πολύ νωρίτερα. Για μια ολόκληρη 15ετία ο ελληνισμός της Ανατολικής Θράκης και της Μικρασίας γνώρισε ασταμάτητους διωγμούς και υπέμεινε μια μεθοδική έξωση από τις εστίες του.

Με το τέλος των Βαλκανικών πολέμων (1912-1913), από τους πρώτους μήνες του 1914, έχουμε την πρώτη προσφυγιά. Η Πατριαρχική Επιτροπή υπολογίζει τον αριθμό των πρώτων εκδιωχθέντων με διάφορες μεθόδους ελληνικών πληθυσμών, κυρίως της υπαίθρου, από τη νεοτουρκική κυβέρνηση του Εμβέρ, Ταλαάτ και Τζεμάλ, καθ' υπόδειξη της γερμανικής στρατιωτικής αποστολής, υπό τον στρατηγό Liman von Sanders¹, σε 284.172². Ο επιδιωκόμενος στόχος είναι η διατήρηση άθικτου του Οθωμανικού κράτους (ο αυτοκρατορικός χαρακτήρας μετά τους Βαλκανικούς είναι πια παρελθόν) με τον εκτουρκισμό των μειονοτήτων που ζουν κάτω από την τουρκική κυριαρχία ή τον αφανισμό τους.

1. Γεωρ. Ι. Γιαννακάκη, Ιστορία της Θράκης από της Αλώσεως, σσ. 253-254 κ.εξ. *Ενεπεκίδη*, Η δόξα και ο διχασμός - Από τα Μυστικά Αρχεία της Βιέννης 1908-1916, Αθήναι 1962, σσ. 305-330. *Εμ. Χ. Εμμανουηλίδη*, Τα τελευταία έτη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, Αθήναι 1924, σ. 15.

2. Πατριαρχική Επιτροπή, Μαύρη Βίβλος Διωγμών και Μαρτυρίων, Κων/πολις 1919, σ. 409.

γιατί οι δυσκολίες για την εξασφάλιση της στατιστικής ακρίβειας είναι πολύ μεγάλες⁶.

Στα 1924 δεν υπάρχει επίσημα ούτε ένας Έλληνας στην Ανατολική Θράκη, ούτε ένας Έλληνας στη Μικρασία, ούτε ένας Έλληνας στον Πόντο, που άλλωστε πάντα βρισκόταν στον πρώτο, ψηλότερο βαθμό των διωγμών του τουρκικού εθνικισμού.

Κι αυτοί που έγιναν πρόσφυγες σ' όλο αυτό το χρονικό διάστημα από το 1914 έως και το 1923, που έχασαν βίος και σπιτικό, πατρίδα κι εργασία, που θρήνησαν δικούς τους, ήταν οι πιο τυχεροί από την άποψη ότι διασώθηκαν.

Εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Δυτική Θράκη και στη Μακεδονία και κατάφεραν να μετατρέψουν τον πόνο τους σε δημιουργία, τη συμφορά τους σε παράγοντα θετικό για την ελληνική ζωή.

Θελήσαμε να ερευνήσουμε το θέμα της εγκατάστασης κάποιων προσφύγων και στο νησί της Θάσου. Να δούμε σχετικό αρχειακό υλικό, αλλά και, κυρίως, να βρούμε τους επιζώντες ξεριζωμένους και να ακούσουμε από το στόμα τους τα ειδικά περιστατικά που έζησαν εκείνες τις ώρες, αλλά και μετέπειτα στα πρώτα χρόνια της προσφυγιάς τους στη Θάσο. Να διαπιστώσουμε, από τις προσωπικές και τις κοινωνικές θυσίες⁷ της προσφυγικής γενιάς, τι μνήμες, τι επιδράσεις έχει ο προσφυγογενής κόσμος της Θάσου.

Ας επιτραπεί στο σημείο αυτό μια παρέκβαση. Η δεκαετία του '60 και του '70 σηματοδεύτηκε από το γεγονός πως οι Πανεπιστημιακοί πείσθηκαν για τη χρήση των προφορικών μαρτυριών⁸. Παρ' όλ' αυτά η προφορική ιστορία παραμένει σ' ένα στάδιο θεωρητικής ρευστότητας. Η μελέτη και η κατανόηση του προφορικού ιστορικού υλικού είναι και δύσκολη και απαιτητική. Δεν αποτρέπει όμως την πρόκληση για προφορική ιστορική έρευνα σήμερα.

Οι αφηγήσεις των απλών ανθρώπων μαρτυρούν την άλλη πλευρά, την πλευρά αυτών που δέχθηκαν τον άμεσο αντίκτυπο των γεγονότων, αυτών που πλήρωσαν τις συνέπειες των πολιτικών χειρισμών. Έχουν, λοιπόν, οι αφηγήσεις-μαρτυρίες ένα ειδικό βάρος: δεν είναι η επίσημη πλευρά που εκφράζει ή απηχεί τα κρατικά κέντρα αποφάσεων, τα συγκεκριμένα πρόσωπα που σε κάποιο βαθμό κινούν τα γεγονότα. Κάθε μαρτυρία άλλωστε είναι ένα un-

6. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Η Έξοδος, τόμ. Α', σσ. π' κ.εξ.

7. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Η Έξοδος, τόμ. Α', σ. ιθ'.

8. Το 1961 στη Γαλλία και 4 χρόνια αργότερα στην Αγγλία ο Ίαν Βασίνα, μεσαιωνολόγος και ανθρωπολόγος, έγραψε ένα βιβλίο με τίτλο «Προφορική παράδοση», που παραμένει ακόμα πολύ χρήσιμο εργαλείο γι' αυτούς που χρησιμοποιούν τις προφορικές πηγές και βοηθά να περιφρουρήσουν και να δικαιώσουν τη δουλειά τους.

cum· κανείς μεταγενέστερος δεν μπορεί ν' αναλάβει με την ίδια αρμοδιότητα κι αυθεντικότητα το έργο του μάρτυρα⁹.

Κι έπειτα μέσα από τις αφηγήσεις, που σχετίζονται με μια συγκεκριμένη στιγμή και ιστορική περίοδο, ο ιστορικός συλλέγει ειδήσεις κι άλλων πλευρών της ζωής των μαρτύρων, που επιβεβαιώνουν ή συμπληρώνουν άλλες πηγές.

Τα θέματα που παρουσιάζονται εδώ είναι τα θέματα στα οποία οι ίδιοι οι μάρτυρες-πληροφορητές έδειξαν προτίμηση κι ευαισθησία περισσή: η προέλευσή τους, ο χρόνος ερχομού τους στο νησί, οι περιοχές εγκατάστασής τους, τα προβλήματα που αντιμετώπισαν με την εγκατάστασή τους (εργασίας, παιδείας, υποδοχής της τοπικής κοινωνίας, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα).

Η Θάσος δέχτηκε αρκετές φορές πρόσφυγες κατά την εικοσαετία 1910-1930. Οι πρώτοι έφθασαν το 1912 κυνηγημένοι από τους Τούρκους και εγκαταστάθηκαν στο Λιμένα¹⁰. Τέσσερα χρόνια αργότερα, τον Αύγουστο του 1916, όταν οι Βούλγαροι εισέβαλαν στην Καβάλα και την ευρύτερη περιοχή της Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης, πολλοί Καβαλιώτες κατέφυγαν στη Θάσο, που βρισκόταν τότε υπό γαλλική κατοχή¹¹.

Ένα χρόνο αργότερα, τον Ιούλιο του 1917, όταν η Ελλάδα προσχώρησε στη συμμαχία της Entente, «εξαθλιωμένοι και αξιολύπητοι Έλληνες», που προσπαθούσαν να ξεφύγουν από τους Τούρκους και τους Βούλγαρους, εγκαταστάθηκαν στη Θάσο, απασχολούμενοι σε έργα οδοποιίας και κοινής ωφέλειας¹².

Κατά τη Μικρασιατική καταστροφή η Θάσος, όπως και η υπόλοιπη Ελλάδα, δέχτηκε το τελευταίο κύμα προσφύγων (3η προσφυγιά), οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στο Λιμένα και στα Λιμενάκια. Οι πρόσφυγες του Λιμένα ήρθαν από το Αϊβαλί, τα Μοσχονήσια και τις Φώκιες της Μ. Ασίας και από τα Γανόχωρα της Ανατ. Θράκης. Οι πρόσφυγες των Λιμεναρίων προέρχονταν στην πλειοψηφία τους από το χωριό Χαράκι της Προποντίδας (επαρχία Κυζίκου) και οι υπόλοιποι από τους Επιβάτες και την Περίσταση της Ανατ. Θράκης¹³. Πρόσφυγες από τον Πόντο δεν εγκαταστάθηκαν στο νησί.

9. Τα σχόλια από τους συνεργάτες του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Η Έξοδος, τόμ. Α', σσ. λγ'-λδ' κ.εξ.

10. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 21-11-1926, Καβάλα.

11. Κ. Χιόνη, Διάφορα, «Θασιακά», τ. 3 (1986), Καβάλα 1986.

12. Απ. Βακαλόπουλου, Η Θάσος τον Ιούλιο του 1917, «Θασιακά», τ. 7 (1990-91), σ. 28-30.

13. Ν. Μαραβελάνη - Απ. Βακαλόπουλου, Οι προσφυγικές εγκαταστάσεις στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1955.

Οι περισσότερες οικογένειες των προσφύγων επέλεξαν να εγκατασταθούν στη Θάσο μετά από περιπλανήσεις τους σε άλλα νησιά και κυρίως τη Λήμνο, τη Λέσβο και την Τένεδο. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες τους προτίμησαν τελικά τη Θάσο για το άφθονο πόσιμο νερό, τα ασφαλή λιμάνια, την άφθονη ξυλεία και την εξασφαλισμένη εργασία. Πολλοί πρόσφυγες έγιναν ψαράδες και χτίστες καραβιών, πολλοί ασχολούνταν με την υλοτομία, στους αμπελώνες και στους ελαιώνες του νησιού¹⁴.

Πολλοί «μετανάστευαν» για λίγους μήνες στην Καβάλα για να εργαστούν ως καπνεργάτες. Έτσι, ενώ το 1915 υπήρχαν σ' όλην τη Θάσο 61 καπνεργάτες¹⁵, από το 1922 ως το 1930 οι Θάσιοι καπνεργάτες υπολογίζονταν σε 2.500-3.500 άτομα¹⁶. Η αύξηση αυτή του αριθμού των καπνεργατών του νησιού οφείλεται ως ένα βαθμό στην εγκατάσταση των προσφύγων εκεί. Η επαναλειτουργία επίσης της εταιρείας εκμετάλλευσης των μεταλλείων στα Λιμενάρια από το 1926 ως το 1932 έλυσε το εργασιακό πρόβλημα πολλών προσφύγων, αλλά και ντόπιων¹⁷.

Αμεσότερο όμως ήταν το στεγαστικό πρόβλημα των προσφύγων όπως και σ' όλη την Ελλάδα. Για τη Θάσο το Γραφείο Εθνικής Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.) της περιοχής Μακεδονίας σχεδίασε, με σκοπό την ανέγερση προσφυγικών οικισμών, την αναγκαστική απαλλοτρίωση κτημάτων, τα οποία ανήκαν είτε σε ιδιώτες είτε σε μονές του Αγ. Όρους.

Όσον αφορά στο Λιμένα η απαλλοτριωθείσα περιοχή ήταν μοναστικοί αμπελώνες κυρίως. Ως το φθινόπωρο του 1926 είχε σχεδόν ολοκληρωθεί η κατασκευή 100 περίπου προσφυγικών κατοικιών. Βέβαια πολλές απ' αυτές δόθηκαν τελικά στους πρόσφυγες των προηγούμενων ετών, αν και αυτοί είχαν ήδη αποκατασταθεί, γεγονός που δημιούργησε εύλογα παράπονα¹⁸. Οι τυχεροί πάντως, πανευτυχείς, ανέλαβαν «ιδίους εξόδους» να τις αποτελειώσουν¹⁹. Η περιοχή του Λιμένα, όπου κτίστηκαν οι προσφυγικές κατοικίες, ονομάζεται και σήμερα «Συνοικισμός».

Αντίθετα οι ενέργειες του Γραφείου Εποικισμού συνάντησαν στα Λιμενάρια πολλά προβλήματα από την αρχή για την κατασκευή οικισμού. Ισχυροί παράγοντες του χωριού είχαν προτείνει ως τόπο εγκατάστασης των προσφύ-

14. Μαρτυρίες Τ. Μαντάνη, Αυγ. Χιώτη, Στ. Καψάλη.

15. Γ. Αστεριάδη, Ο πρώτος εκλογικός κατάλογος της Υποδιοικήσεως Θάσου (1915), «Θασιακά», τ. 8 (1992-93), σ. 244-357, Καβάλα 1995.

16. Γ. Πέγιου, Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος της Καβάλας (1922-1953).

17. Μαρτυρίες Τ. Μαντάνη, Αυγ. Χιώτη.

18. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 21/8/1926.

19. Μαρτυρίες Χρήστου και Κατίνας Καλάη.

γων μια ελώδη περιοχή κοντά στο εργοστάσιο του Καλπίνη. Ο ντόπιος όμως γιατρός Αυγουστής Αναστασιάδης, άνθρωπος ευαίσθητος, υπέδειξε την περιοχή, η οποία και σήμερα ονομάζεται «Πρόσφυγα»²⁰. Ο τόπος ανήκε στη μονή Ιβήρων και σε ντόπιους, οι οποίοι, σύμφωνα με μαρτυρίες, ευχαρίστως παραχώρησαν τα κτήματά τους²¹.

Σχετικά με την επίλυση του ζητήματος παρατηρήθηκε μεγάλη κινητικότητα κατά τη διετία 1926-'28. Μπορεί κανείς εύκολα να βγάλει συμπεράσματα για τις επιδιώξεις και τις σκέψεις των ενδιαφερομένων από τα γεγονότα που θα εκτεθούν στη συνέχεια.

Στα μέσα Ιουλίου 1926 τη Θάσο επισκέφθηκαν ο Αντιπρόεδρος της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.) Σίμφον, ο Γενικός Διευθυντής Εποικισμού Μακεδονίας Καραμάνος, ο Προϊστάμενος του Γεωργικού Γραφείου Πεχλιβάνογλου και ο Νομάρχης Καβάλας Λουλακάκης με σκοπό την εξέταση προσφυγικών ζητημάτων²². Κατά την επιστροφή τους την επόμενη, 16/7/1926, οι αρμόδιοι εξέφρασαν την πεποίθησή τους ότι τουλάχιστον το ζήτημα του προσφυγικού οικισμού των Λιμεναρίων είχε οριστικά διευθετηθεί²³. Η αισιοδοξία τους αυτή οφειλόταν εν πολλοίς στην προηγηθείσα υπογραφή πρωτοκόλλου μεταξύ αυτών και του Διευθυντή των μεταλλείων Speidel για την ανέγερση προσφυγικού οικισμού στην περιοχή που παραχώρησε ο τελευταίος. Το πρωτόκολλο έγινε στη συνέχεια αποδεκτό και από το Διοικητικό Συμβούλιο της βελγικής εταιρίας Μποζερέ²⁴. Η παραχωρηθείσα όμως από το Speidel περιοχή ήταν αμφισβητούμενη. Συγκεκριμένα ο πατριάρχης Βασίλειος ο τρίτος με έγγραφό του στις 5/12/1925 προς τη μονή Ιβήρων είχε ζητήσει να πληροφορηθεί τότε και κάτω από ποιες συνθήκες είχε παραχωρηθεί η έκταση αυτή από τη μονή στο Speidel και κυρίως, γιατί αυτό είχε συμβεί χωρίς την έγκριση του Πατριαρχείου²⁵. Στη διαφιλονικούμενη περιοχή έφτασαν το Νοέμβριο ο επιμελητής του Εποικισμού Δάμης με τον εργοδηγό Μπενή με σκοπό να πετύχουν την ανέγερση του συνολικού στα οικοπέδα της μονής Ιβήρων, «εκτός αν η κοινότητα Λιμεναρίων αναλάμβανε τα έξοδα της χάραξης των οικοπέδων και την αποζημίωση των ιδιοκτητών των οικοπέδων κοντά στον πύργο Speidel, ώστε να ανεγερθεί ο

20. Γ. Αυγουστίδη, Ο Θάσιος γιατρός Αυγουστής Αναστασιάδης (1875-1958), «Θασιακά», τ. 8 (1992-93), σ. 25.

21. Μαρτυρία Στ. Μακέδου.

22. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 15-7-1926.

23. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 16-7-1926.

24. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 11-8-1926.

25. Βλ. πατριαρχική επιστολή που δημοσιεύεται στο Παράρτημα και φέρει αριθ. πρωτ. Η/2704.

συνοικισμός στα οικοπέδα των ιδιωτών αυτών»²⁶. Αμέσως ξέσπασαν ταραχές μεταξύ ντόπιων και προσφύγων, οι οποίες έληξαν όταν η αστυνομία συνέλαβε δυο ντόπιους ταραξίες, τους κηπουρούς Ζγουρίδη και Οικονομίδη²⁷. Ταυτόχρονα ο πρόεδρος των προσφύγων Σταύρος Πασάς κατήγγειλε μέσω του τύπου τον πρόεδρο της κοινότητας Ιωάννη Χατζή ότι ο ίδιος μαζί με τους συλληφθέντες είχε υποκινήσει τις ταραχές. Μερικοί ντόπιοι μάλιστα, σύμφωνα με τον καταγγέλλοντα, φώναζαν και απειλούσαν «να φύγουν οι άγριοι απ' εδώ, θα τους ρίξουμε στη θάλασσα». Χάρη στην ψυχραιμία των προσφύγων αποφεύχθηκαν «διαπληκτισμοί μεταξύ αδελφών», επισημαίνεται στην επιστολή-καταγγελία του προέδρου των προσφύγων²⁸.

Απάντηση στην καταγγελία έδωσε ο κληθείς σε απολογία από το Νομάρχη πρόεδρος των Λιμεναρίων Ι. Χατζής, επίσης μέσω του τύπου. Κατά την άποψή του οι ταραχές που περιέγραφε ο πρόεδρος των προσφύγων δεν είχαν συμβεί. Σκοπός της καταγγελίας, υποστήριζε ο Χατζής, ήταν «η έξαψις των προσφύγων, η οποία δε συντελούσε στη σύσφιξη σχέσεων και τη μελλοντική αρμονική συμβίωσή τους με τους ντόπιους»²⁹.

Η επίσκεψη του Νομάρχη άμβλυσε την κατάσταση και σύντομα το γραφείο Εποικισμού προχώρησε στην κατασκευή προσφυγικών οικιών στα Λιμενάρια σε δυο συνοικίες «του πάνω και του κάτω μαχαλά». Τα σπίτια παραδόθηκαν στους πρόσφυγες μέσα στο 1928 με την υποχρέωση να καταβάλλουν σταδιακά το ποσό των 28.000 δρχ., το οποίο ορισμένοι μόνο εξόφλησαν³⁰. Τέλος το κράτος εκμισθώνοντας με συμβολικό τίμημα ή απαλλοτριώνοντας απ' ευθείας τα πιο πολλά αγιορείτικα μετόχια στη Θάσο, χωρίς την έγκριση των μονών³¹, παραχώρησε τη γη στους πρόσφυγες αλλά και στους ντόπιους ακτήμονες του νησιού³², ικανοποιώντας έτσι ένα χρόνιο αίτημά τους³³.

Οι πρόσφυγες της Θάσου από τον πρώτο κιόλας καιρό της εγκατάστασής τους στο νησί φρόντισαν να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Τα προσφυγόπουλα παρακολουθούσαν μαθήματα μαζί με τους μικρούς ντόπιους χωρίς να αποφεύγεται κάποιες φορές ο πετροπόλεμος, που αντικατόπτριζε τις διαμάχες των γονέων τους. Χαρακτηριστικό είναι το τετράστιχο που θυ-

26. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 17-11-1926.

27. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 20-11-1926.

28. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 21-11-1926.

29. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 26-11-1926.

30. Μαρτυρία Στέργιου Καψάλη.

31. Ν. Τσιλογεώργη, Η μονή Φιλοθέου και το μοναστήρι του Μιχαήλ Αρχαγγέλου στο Θεολόγο, «Θασιακά», τ. 9 (1994-95), σ. 491-523.

32. Μαρτυρία Αυγερινού Χιώτη.

33. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 26-7-1927. Βλ. και Ν. Τσιλογεώργη, ό.π., σ. 498.

μάται ακόμη μάρτυρας, το οποίο τραγουδούσαν τα προσφυγόπουλα, όταν ξεσπούσαν μάχες:

«Μια τους δώσαν στα τσαΐρια,
άλλη μια στην αγιοσένη
και άλλη μια στον καλογήρον,
για να βρούνε δικαιοσύνη»³⁴.

Στη Θάσο μετά το 1922 ιδρύθηκαν και λειτουργούσαν δυο δημόσια ημι-γυμνάσια, ένα στο Λιμένα και ένα στα Λιμενάρια. Επίσης στο παλάτι Λιμεναρίων λειτουργούσε παιδόπολη για τα ορφανά της καταστροφής, την οποία είχε ιδρύσει η αμερικανική οργάνωση «*Εγγύς Ανατολή*»³⁵.

Στα σχολεία δίδαξαν και πρόσφυγες εκπαιδευτικοί. Ενδεικτικά αναφέρονται ο διευθυντής του Δημοτικού Σχολείου Λιμεναρίων Πετμεζίδης, ο οποίος είχε αποφοιτήσει από τη Μεγάλη Σχολή της Χάλκης και είχε υπηρετήσει ως διευθυντής του σχολείου της Χώρας³⁶, ο Μιχαήλ Νικολαΐδης, καθηγητής της Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης και ο Ιωάννης Μεταξάς³⁷. Αγαπητός στους πρόσφυγες μαθητές υπήρξε ο δάσκαλος Κυπάρισσος Γεωργιάδης από τα Λιμενάρια, στην κηδεία του οποίου παρευρέθησαν καταθέτοντας στεφάνι³⁸.

Οι πρόσφυγες της Θάσου, όπως άλλωστε συνέβη και σ' όλη την Ελλάδα, εντάχθηκαν σταδιακά στην κοινωνία που τους είχε υποδεχτεί. Οι ντόπιοι συχνά τους πρόσφεραν κάθε δυνατή βοήθεια. Πολλοί είχαν φιλοξενήσει οικογένειες προσφύγων τις πρώτες μέρες της άφιξής τους, άλλοι τους πρόσφεραν τρόφιμα³⁹ και ο προαναφερθείς Λιμεναριώτης γιατρός Αυγουστής Αναστασιάδης «*περιέθαλπε τους ταλαίπωρους εκείνους ανθρώπους αφιλοκερδώς συμμετέχοντας σε ορφανοεπιτροπές*»⁴⁰. Οι Θεολογίτες εξάλλου είχαν προσφέρει την έκταση, που ανήκει σήμερα στο Δασαρχείο Ποτού για να κτιστεί εκεί ο προσφυγικός συνοικισμός⁴¹. Οι Λιμεναριώτες, τέλος, κατά τις μαρτυρίες τους,

34. Μαρτυρία Κατίνας Καλάη.

35. *Κων. Τζιάτα*, Χρονικό ιδρύσεως και λειτουργίας των γυμνασίων της Θάσου, «Θασιακά» τ. 3 (1986), Καβάλα 1986, σ. 79.

36. Μαρτυρία Στ. Καψάλη.

37. *Κων. Τζιάτα*, ό.π.

38. Εφημ. «Κήρυξ», αριθ. φ. 30-3-1926.

39. Μαρτυρία Στ. Μακέδου.

40. *Γ. Αυγουστίδη*, Ο Θάσιος γιατρός Αυγουστής Αναστασιάδης (1875-1958), «Θασιακά», τ. 8 (1992-93), Καβάλα 1995, σ. 25.

41. Μαρτυρία Αυγ. Χιώτη.

ενθάρρυναν τους πρόσφυγες λέγοντάς τους ότι σύντομα θα έβρισκαν δουλειά, μόλις ξαναλειτούργούσαν τα μεταλλεία⁴².

Δεν έλειψαν βέβαια και οι εχθρότητες. Σύμφωνα με μαρτυρίες, όταν οι Χαρακιώτες αποβιβάστηκαν αρχικά στο Λιμένα, οι κάτοικοι απέπεμψαν την Επιτροπή τους με τη δικαιολογία ότι υπήρχε στεγαστικό πρόβλημα⁴³. 'Η κατ' άλλες μαρτυρίες φαίνεται πως οι Θάσιοι συχνά αναφέρονταν στο ήθος των προσφύγων, κυρίως των γυναικών, ενώ οι πρόσφυγες απ' τη μεριά τους μιλούσαν για το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των ντόπιων⁴⁴.

Οι πρόσφυγες, ιδιαίτερα όσοι ζούσαν σε συνοικισμούς, ήταν μάλλον απομονωμένοι, δεν είχαν συχνές επαφές με ντόπιους και προτιμούσαν να συνάπτουν γάμους μεταξύ τους⁴⁵. Για τους ελάχιστους υπόλοιπους που είχαν εγκατασταθεί σε σπίτια κοντά στους ντόπιους ο χώρος εργασίας, το σχολείο, η εκκλησία έδιναν την ευκαιρία για επικοινωνία μεταξύ τους. Η διάσταση μεταξύ ντόπιων και προσφύγων δεν πήρε μορφή ανοιχτής σύγκρουσης⁴⁶, αν και γενικά ο χαρακτηρισμός «πρόσφυγας» είχε στην κοινή συνείδηση υποτιμητική σημασία για πολλά χρόνια.

Ο χρόνος όμως και ο καθημερινός αγώνας για την επιβίωση άμβλυνε τις αντιθέσεις. Σιγά-σιγά άρχισαν να συνάπτονται μικτοί γάμοι. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ ντόπιων και προσφύγων έπαψε σταδιακά να υπάρχει. Σήμερα το μόνο που διακρίνει τους πρόσφυγες από τους ντόπιους είναι η ονομασία των συνοικισμών, όπου κατοικούν, «Προσφυγικά ή Συνοικισμός».

Από τις προφορικές μαρτυρίες εξάγεται το συμπέρασμα ότι μεγάλο στήριγμα για τους πρόσφυγες τόσο κατά τη διάρκεια των περιπλανήσεών τους, όσο και μετά την εγκατάστασή τους στη νέα τους πατρίδα, υπήρξε η πίστη τους στο Θεό. Όπως σ' όλην την Ελλάδα έτσι και στη Θάσο βρίσκει κανείς εικόνες παλιές, φερμένες από τις «χαμένες πατρίδες». Στον ιερό ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος Λιμεναρίων μπορεί κανείς να προσκυνήσει τις εικόνες του Αγ. Νικολάου και των Εισοδίων της Θεοτόκου, τις οποίες έφεραν μαζί τους οι Χαρακιώτες⁴⁷.

Όλοι αυτοί οι άνθρωποι της πρώτης προσφυγικής γενιάς, που βίαια εγκατέλειψαν τις πατρίδες τους, έζησαν και πέθαναν με το όνειρο της επι-

42. Μαρτυρίες Στ. Μακέδου, Στ. Καψάλη, Τρ. Μαντάνη, Γ. Ζωντανού.

43. Μαρτυρία Τρ. Μαντάνη.

44. Μαρτυρία Μ. Δανάκη, Κ. Ρουμπή, Χρήστου και Κατίνας Κκλάη.

45. Μαρτυρία Χρ. Καλάη.

46. Μαρτυρία Γ. Αλμπάνη.

47. Μαρτυρίες Αυγ. Χιώτη, Τρ. Μαντάνη. Διαστάσεις της εικόνας του Αγ. Νικολάου 80×62 εκ., ενώ των Εισοδίων της Θεοτόκου 95×66 εκ.

στροφής τους εκεί. Φύλαγαν τα κλειδιά των σπιτιών τους και πεθαίνοντας παράγγελναν στα παιδιά τους να πάρουν τα οστά τους, όταν επιστρέψουν, και να τα θάψουν στην «πατρίδα»⁴⁸. Ταυτόχρονα όμως κατάφεραν όλοι τους, μετατρέποντας τον πόνο τους σε δημιουργία, να συμμετέχουν σε όλες τις δραστηριότητες στη νέα τους πατρίδα τη Θάσο.

Το νησί, κατά γενική ομολογία προσφύγων και ντόπιων κατοίκων του, αναζωογονήθηκε, καθώς οι πρόσφυγες αποδείχθηκαν ιδιαίτερα φίλεργοι και με προοδευτικές ιδέες⁴⁹ (συνδέθηκαν με το βενιζελισμό). Ορισμένοι μάλιστα οργάνωσαν δικές τους επιχειρήσεις ή στελέχωσαν επιχειρήσεις άλλων προκαλώντας το θαυμασμό των ντόπιων⁵⁰.

Τα παιδιά και τα εγγόνια τους τα μεγάλωσαν με την ελπίδα να διατηρήσουν τις ρίζες και τις μνήμες τους. Τη διάθεση αυτή αντικατοπτρίζουν οι σύλλογοι που ιδρύθηκαν με δική τους πρωτοβουλία:

— Σύλλογος Προσφύγων Μικράς Ασίας και Ανατολικής Θράκης (Θάσος Θάσου).

— Σύλλογος Ποντίων Θάσου, των οποίων το έργο είναι πολύπλευρο, όπως φαίνεται από τα καταστατικά τους:

- * Δημιουργία ιστορικού και φωτογραφικού αρχείου.
- * Συντήρηση και προβολή αντικειμένων από την πατρίδα.
- * Καθιέρωση αφίσας μνήμης και ημέρας μνήμης με επιμνημόσυνες δεήσεις, καταθέσεις στεφάνων, ομιλίες κλπ.
- * Ανάρτηση επιτύμβιας στήλης στο λιμανάκι Θάσου στη μνήμη των χαμένων πατρίδων.
- * Ονομασία κεντρικού δρόμου του Λιμένα στη μνήμη των Μικρασιατών⁵¹.
- * Συσπείρωση των Μικρασιατών για συνέχιση των παραδόσεων.

Τη νοσταλγία και τον πόνο των προσφύγων της Θάσου της πρώτης γενιάς και την αγάπη των απογόνων τους για τις «χαμένες πατρίδες» αποδίδει το ποίημα μιας προσφυγοπούλας τότε, της Μαρίας Δανάκη-Λοβούλου:

Χαμένες πατρίδες· η εκτόπιση του '22 - Μ. Ασία

*Κλαίω και οδύρομαι και δε θέλω να το πιστέψω
πως στη γλυκιά πατρίδα μου δε θα ξαναεπιστρέψω.*

48. Μαρτυρία Στ. Καψάλη.

49. Μαρτυρίες Αυγ. Χιώτη, Στ. Μακέδου, Γ. Ζωντανού.

50. Μαρτυρίες Κ. Ρουμπή, Χρ. και Κατ. Καλάη, Στ. Καψάλη, Γ. Ζωντανού.

51. Βλ. στο Παράρτημα την ευχαριστήρια επιστολή του Συλλόγου Προσφύγων Μ. Ασίας και Ανατ. Θράκης Θάσου.

Χαράκι μου, πεντάμορφο, όλο ομορφιά και χάρη,
 ποτές δεν το περίμενα ο Τούρκος να σε πάρει.
 Αντά τα μαύρα τα σκυλιά, τα τρισκαταραμένα,
 πήρανε την πατρίδα μας και μας έστειλαν στα ξένα.
 Όταν το συλλογίζομαι, το νου μου θε να χάσω,
 πως θε να κατοικήσουμε εις το νησί της Θάσο.
 Μικρά Ασία μου βασανισμένη και από τους
 Τούρκους πολιορκημένη.
 Μας έδιωξαν να φύγομε να πάμε σ' άλλον τόπο,
 μα πριν να ξεκινήσουμε ζητήσαμε να πάρομε
 την εικόνα με τα Εισόδια της Θεοτόκου.
 Πετάχτηκε μια κυρά μπροστά απ' τους Τουρκαλάδες
 και πήγε εις την εκκλησιά και άρπαξε την εικόνα
 και γύρισε σώα, ζωντανή, μα και χωρίς μπελάδες.
 Πήρε και τον Άγιο Νικόλαο, ολόσωμο από ασήμι,
 γεμάτο από τάματα, της εκκλησιάς στολίδι.

Κατανομή των προσφύγων κατά γεωγραφικό διαμέρισμα (1928)

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Μακεδονία	638253	52.2%
Στερεά Ελλάδα	306193	25.1%
Δυτ. Θράκη	107607	8.8%
Νησιά Ανατ. Αιγαίου	56613	4.6%
Θεσσαλία	34659	2.8%
Κρήτη	33900	2.8%
Πελοπόννησος	28362	2.3%
Ήπειρος	8179	0.7%
Κυκλάδες	4782	0.4%
Ιόνια νησιά	3301	0.3%
ΣΥΝΟΛΟ	1221849	100%

Ἐπιτομή τῆς ἐκτελεστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Συνοικισμοῦ τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Μονῆς τῆς 17/7/25

Ἀριθ. 11/ρμ.Η
2704

Ἐπιτότετοι καὶ λοιποὶ Προϊστάμενοι τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς καὶ Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροτηνιακῆς Μονῆς τῶν Ἱβήρων, τέσσα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν ἐπιεικείας, χάρις εἴη τῇ ἡμῶν ἐπιεικείᾳ καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.

Ὁ τερῶτατος Μητροπολίτης Καβάλλας καὶ Νέστου κ. χρυσόστομος ἐτέλεσεν ἡμῖν ὅτι ἡ λιεύθυνσις Ἐτοικισμοῦ Μακεδονίας ἀνήγειρεν ἐν λιμεναρίοις τῆς νήσου ἑἴσου Προφυγικὸν Συνοικισμὸν, τὸν ὀνομαζόμενον τῆς ὑπὸ τοῦ ὀνόματι Σπίντίνδερ προσπαθεῖν ἵνα κλημνίσῃ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τὸ ἐν αὐτῷ Συνοικισμῷ οὗτος ἀνηγέρσῃ οἰκόμενον ἀνήκει εὐτὴ ἐκ τῶν αὐτῶν ἑωρεῶν τῆς ἐπιεικείας Ἱερᾶς Μονῆς.

Ἀποφάσει τοίνυν τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου προαγορεύσα τροπρέψασθαι τὴν ἐπιεικείαν ὀσιότητα ὅπως ἐπειγόντως παράσχητε ἡμῖν σχετικᾶς πληροφῶρας πρὸς τὴν γενομένην καύτην ἑωρεάν, διευκρινίζοντες ἰδίᾳ τὸ σημειῶν τῆς μὴ λήψεως, κατὰ τὰ νενομισμένα, σχετικῆς τῆς Ἐκκλησίας ἁθείας καὶ ἐγκρίσεως.

Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἀπείρον ἔλεος εἴη μετὰ τῆς ὀσιότητος ἡμῶν
Ληθεῖ. Δεκεμβρίου ε΄.

Ἐπιτομή τῆς ἐκτελεστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Συνοικισμοῦ τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Μονῆς τῆς 17/7/25

Το ἔγγραφο που στέλνει ο πατριάρχης Βασίλειος το 1925 στη μονή Ιβήρων. Φωτοτυπία του εγγράφου μου παραχώρησε ο κ. Κων/νος Χιόνης.

Σύλλογος προσφύγων Μικράς Ασίας και Ανατολικής Θράκης Θάσος Θάσου

Πρὸς

Δῆμο Θάσου

Θάσος, 24-7-1998

Δημοτικό Συμβούλιο Θάσου

Κύριοι,

Μετά από σχετική απόφαση που πάρθηκε ομόφωνα από το Δημοτικό Συμβούλιο να ονομαστεί η πλατεία του Καλογεργικού σε πλατεία Μικράς Ασίας, ο σύλλογός μας σας ευχαριστεί για την τόσο ιστορική και τιμητική απόφασή σας, τόσο για τα μέλη του συλλόγου, όσο και για την μνήμη αυτών που χάθηκαν άδικα και για τις χαμένες πατρίδες.

Σας ευχαριστούμε και ελπίζουμε στην αμέριστη συμπαράσταση του Δήμου και του Δημοτικού Συμβουλίου.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Γ. ΑΛΜΠΑΝΗΣ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
Α. ΜΠΙΛΙΑΣ